

Tema 3: Island under monopolet, 1550-1800

Man har senere kaldt 1500-1700-tallets dominerende økonomiske politik for merkantilisme. Den gik i korthed ud på, at staten skulle bestræbe sig på at have et så stort overskud på handelsbalancen som muligt. Derfor var det vigtigt for et land selv at producere så mange varer som muligt, og så vidt muligt undgå at købe udenlandske varer. For at opnå det erhvervede de europæiske stater sig kolonier, som kunne leverer de varer og råstoffer, som moderlandet ikke selv kunne fremstille eller rådede over. Handelen med kolonierne og områder, som moderlandet havde kontrol over, blev overladt til kompagnier, som fik monopol på handelen. Nogle gange var staten eller kongen selv i kompagnierne. Andre gange var kompagnierne storkøbmænd fra en bestemt by.

Også den danske stat og konger førte en merkantilistisk politik. I 1547 overlod Christian 3. således administrationen og handelen med Island til det københavnske byråd og dermed til byens storkøbmænd. Det gik dog ikke så godt, da også tyske storkøbmænd ønskede at handle med Island, og det lykkedes ikke for Christian 3. og den danske flåde at fordrive tyskerne.

Det gik bedre for Christian 4., der i begyndelsen af 1600-tallet mente, at han kunne kontrollere handelen. I 1602 gav han København, Helsingør og Malmø eneret på handelen med Island for en periode på 12 år. Det blev begyndelsen på en 186 år lang periode, hvor danske købmænd – hovedsageligt fra København – havde eneret på handelen med Island. Den danske flåde forsøgte – ikke altid med lige stor succes - at holde englændere, hollændere og franskmænd på afstand af Island.

Et andet problem var sørøvere hovedsagligt fra Nordafrika, der med mellemrum overfaldt og plyndrede udsatte kystbyer og øer. Det gik flere gange ud over både Færøerne og Island. Et af de mest kendte overfald fandt sted i 1627. Tre piratskibe ankrede op ud for øen Heimaey, der ligger få kilometer syd for Island. Mandskabet fra skibene plyndrede gårdene på øen og voldtog adskillige kvinder. Folk fra øen, der gjorde modstand eller forsøgt at flygte, blev hugget ned eller skudt. Omkring 250 af øens ca. 400 indbyggere blev ført ombord på skibene og sejlet til Algeriet, hvor de blev solgt som slaver.

Myndighederne i Danmark ønskede at købe de slavegjorte islændinge fri. I kirkerne blev der opsat indsamlingsbøsser til formålet. Men der kom kun et begrænset beløb ind og kun få blev købt fri. Forklaringen er, at Christian 4. havde fået Danmark involveret i 30-årskrigen og havde lidt et forsmædeligt nederlag. Store dele af Jylland var hærgnet og plyndret af tyske soldater, så få havde råd til at give noget til indsamlingen. Krigen havde bragt kongen og staten i stor gæld, så her var der heller ikke hjælp at hente.

Flere ulykker

I 1700-tallet blev Island ramt af flere katastrofer. I midten af århundredet blev klimaet koldere, og derfor faldt udbyttet fra markerne. Samtidig var der færre fisk i havet. Det betød sult og mange islændinge døde. Nogle år hærgede fårepesten, og mere end $\frac{3}{4}$ af øens ca. $\frac{1}{2}$ mio. får døde.

Laki er et område i det sydlige Island, hvor der er flere vulkaner. I sommeren 1783 skete et af de største vulkanudbrud, der har været i Jordens historie. I syv måneder væltede lava og aske op af en 25 km lang sprække. Et område på størrelse med Falster blev dækket af lava. Asken og giftige gasser ødelagde græsset i store dele af Island. Derfor var der ikke foder til husdyrene. Langt over halvdelen døde, og igen sultede folk. Det menes, at vulkanudbruddet kostede op mod 10.000 islændinge livet, dvs. 1/5 af befolkningen.

Trigger – I gang med emnet

Læs et uddrag af en roman eller novelle om livet i Island i 1600-1700-tallet. Det kan fx være Þórarinn Eldjárns *Blåtårn- en historisk roman*, der handler om islændingen Gudmundur Andresson, som provokerede de danske myndigheder så meget, at han i 1649 fængsledes i Blåtårn og havde udsigt til en dødsdom.

Spørgsmål til kilderne

1. Kort over Island

Kilde 1:

- Find nogle steder, hvor kortet slet ikke er i overensstemmelse med virkeligheden – og nogle steder, hvor det passer nogenlunde.
- På kortet er der tegnet dyr og andre figurer. Hvad skal de vise?
- Find "Scalholdin" på kortet. Det er bispesædet Skalholt. Undersøg om kirken så sådan ud i 1500-tallet.
- Har korttegneren været i Island? Begrund.

Kilde 2:

- Find nogle steder, hvor kortet slet ikke er i overensstemmelse med virkeligheden – og nogle steder, hvor det passer nogenlunde.
- Hvad er det for nogle sæere væsener, der er tegnet i havet?
- Hvorfor er de afbildet?
- Der er ca. 50 år mellem at kilde 1 og 2 er tegnet. Hvordan vil du forklare, at kilde 2 er meget mere nøjagtig end kilde 1?

Kilde 3:

- Hvad har kildens ophavsmand (korttegneren) især lagt mærke til ved Island?
- Find nogle steder, hvor kortet slet ikke er i overensstemmelse med virkeligheden – og nogle steder, hvor det passer nogenlunde.
- Hvad viser skibene og figurerne, ophavsmanden har tegnet i havet omkring Island, om hans opfattelse af øen?
- Til forskel fra kilde 2 er der på kilde 3 ikke sæere væsener i havet. Hvad kan være forklaringen på det?

Kilde 4:

- Hvad har kildens ophavsmand (korttegneren) villet vise med kortet
- Find nogle steder, hvor kortet ikke er i overensstemmelse med virkeligheden – og nogle steder, hvor det passer.
- Hvad kan være forklaringen på forskelle i nøjagtighed?

Kilde 5:

- Find 4-5 vigtige oplysninger som kilden giver om Island, som det var i begyndelsen af 1900-tallet.
- Sammenlign med et moderne kort over Island. Find 3-5 væsentlige forandringer.

2. Pirater overfalder Island

Kilde 1:

- Hvilket indtryk giver kilden af overfaldet?
- Hvor har ophavsmanden (Kláus Eyjólfsson) sin viden om overfaldet fra?
- Overvej troværdigheden af kildens oplysninger om overfaldet.

Kilde 2:

- Hvorfor mon en islandsk kunstner har ladet sig inspirere af overfaldet?
- Hvad fortæller det om overfaldets betydning i Islands historie?
- Hvordan passer kilde 2 med kilde 1?

3. Husdyr i Island omkring 1700

- Hvad viser tallene om landbruget i Island omkring 1700?
- Hvad kan være forklaringen på, at der er langt flere får end fx køer?

4. Katastrofer i 1700-tallet

- Hvorfor var det særligt alvorligt, at det hovedsageligt var mennesker under 40 år, der døde af kopper?
- Hvilke konsekvenser fik epidemien – ud over at mange døde?

5. Islands fiskerhytte

- Hvilke materialer er hytten bygget af?
- Hvad hænger der foran hytten ved siden af indgangen?